

Lokale ondersteuning voor de oprichting van en aansluiting bij energiegemeenschappen

Hoe lokale en regionale overheden energiebürgerschap kunnen bevorderen

Het concept van energiebürgerschap heeft betrekking op rechten en verantwoordelijkheden voor elke burger en vormt een belangrijke stap in de richting van energietransities in een bredere context van Europese energiebeleid.¹ Als vijfde in een reeks beleidsnota's voor het EC²-project gaat deze nota in op tekortkomingen op lokaal en regionaal niveau, waarbij in detail wordt gekeken naar uitvoerbare aanbevelingen op deze niveaus om een rechtvaardige en duurzame energietransitie te vergemakkelijken en te versnellen. Deze overgang kan niet effectief plaatsvinden zonder de actieve rol van lokale en regionale overheden bij het scheppen van voorwaarden voor de verwezenlijking van burgerrechten.

De inzichten in dit beleidsdocument zijn gebaseerd op de transdisciplinaire onderzoeksresultaten van de burgerbetrokkenheid die is uitgevoerd als onderdeel van het EC²-project.

Onze aanpak omvat economische, juridische en psychologische elementen en perspectieven. Deze wetenschappelijke inzichten omvatten en brengen de kennis bijeen die via co-creatie met burgers, energiegemeenschappen en gemeenten in Spanje, Polen, Italië, Duitsland, Oostenrijk en Nederland is verkregen.²

BELANGRIJKSTE CONCLUSIES

- 1.** Om een omgeving te creëren waarin burgers actief bij de energietransitie kunnen worden betrokken, moeten lokale overheden een actieve rol spelen dan nu het geval is.
- 2.** Lokale overheden zouden bijvoorbeeld het recht van burgers op schone energie in steden moeten ondersteunen door uitgebreide informatie te verstrekken, energieprojecten te ondersteunen en advies te geven over financiering en projectbeheer..
- 3.** Ze moeten ook een netwerkfunctie vervullen en gewone burgers die willen deelnemen aan een gemeenschap voor hernieuwbare energie helpen om in contact te komen met financiers, andere potentiële leden en andere relevante actoren.
- 4.** Het renovatiegolfprogramma (Renovation Wave) is een kans voor steden om de energie-efficiëntie van gebouwen te verhogen, passieve gebouwen te ontwerpen en hernieuwbare energie te produceren. Bij het opstellen van renovatieplannen en -programma's zouden gemeenten echter een kader voor meer inclusiviteit moeten creëren.
- 5.** Lokale overheden zouden zelf moeten gaan investeren in hernieuwbare energie in gemeenschappelijke appartementen en openbare gebouwen, en gemeentelijke infrastructuur, gebouwen en grond beschikbaar moeten stellen aan burgergemeenschappen voor energieproductie.

¹ EC²-project (2022). Beleidsnota nr. 1 Energieburgerschap: Een ontbrekend stukje in de energietransitiepuzzel? Hier verkrijgbaar.

² Zie EC²-project (2022). Te leveren 3.3: Catalogus van potentiële juridische en economische barrières of helpende factoren voor energieburgerschap. Hier verkrijgbaar.

Inleiding

De burgerenergiebeweging wordt de sleutel tot de energietransformatie. Wettelijke voorschriften op EU- en nationaal niveau creëren het kader voor transformatie. Maar wat belangrijk is voor burgers is wat er werkelijk gebeurt in hun regio's, steden en gemeenten. Lokale en regionale overheden kunnen een veel actievere rol spelen door verschillende instrumenten, infrastructuur en regelgeving te ontwikkelen om de deelname van energiegemeenschappen te ondersteunen. De rol van deze autoriteiten is cruciaal en ze moeten actievere actoren worden in de omvorming van de burger naar energie. Daartoe kunnen ze effectief bijdragen aan het creëren van een stimulerende omgeving door energiestrategieën op te stellen, fondsen te verkrijgen, uitgebreide informatie te verstrekken, platforms te bieden voor co-creatie met burgers of de oprichting van energiegemeenschappen te ondersteunen. Dit betekent dat burgers meer zijn dan alleen maar consumenten: ze zien energie niet alleen meer als handelswaar, maar steeds meer ook als natuurlijke hulpbron en sociale noodzaak.

Ongeveer 21,6% van de EU-bevolking loopt het risico in armoede³ te vervallen en 9,3% in energiearmoede⁴, waarbij lokale gemeenschappen bijzonder weinig energieresistentie vertonen tegen stijgende energieprijzen.

Er is hier duidelijk een rol voor lokale overheden om uitgesloten, arme en energie-onzekere mensen te ondersteunen. Lokale en regionale entiteiten kunnen ook optreden als initiatiefnemers of coördinatoren van activiteiten, door hun capaciteiten beschikbaar te maken voor bewoners om deel te nemen aan de energietransformatie. Steden en gemeenten bezitten veel woningen, openbare gebouwen en percelen. Deze verbruiken energie, maar kunnen ook locaties zijn voor hernieuwbare energieproductie.

Lokale en regionale overheden ondergaan momenteel een transformatie van een wettelijke autoriteit en dienstverlener naar deelnemers in een co-creatieve arena. Het concept van co-creatie kan de samenwerking tussen maatschappij en politiek ondersteunen - waar gewone burgers, die geen georganiseerde belangen vertegenwoordigen, waardevolle inzichten kunnen verschaffen in mogelijke en wenselijke opties voor energieacties. Co-creatie kan worden gebruikt om beter gebruik te maken van middelen en om publieke middelen te beheren op een manier die beter aansluit bij de behoeften van burgers.

³ Eurostat (2023). Levensomstandigheden in Europa - armoede en sociale uitsluiting - Uitleg van de statistieken. Hier verkrijgbaar.

⁴ Europese Commissie (2023). Commissie publiceert aanbevelingen om energiearmoede in de EU aan te pakken. Hier verkrijgbaar.

Onderwerp renovatie van gebouwen

Energiegemeenschappen worden van oudsher niet gezien als een gebruikelijke vorm van energiebesparende activiteiten - ze worden eerder gezien als producenten (via fotovoltaïsche energie, windenergie, enz.). Niettemin introduceert het wetgevingskader van de EU dit toepassingsgebied van energiebesparende activiteiten als een legitiem domein van de Europese Gemeenschap. Het vermogen van de gemeenschappen om energie-efficiëntie te bevorderen en energiearmoede te bestrijden ligt daarom bij de renovatiegolfstrategie van de Europese Unie.

De implementatie van de strategie is een uitdaging op meerdere niveaus in termen van economie, recht, technologie en maatschappij. Energiegemeenschappen kunnen een betrouwbare partner zijn voor een lokale overheid en helpen om de ambitieuze doelstellingen van de renovatiegolfstrategie te behalen, namelijk een verdubbeling van de renovatiesnelheid in tien jaar. De energie-efficiëntieprojecten in gemeentelijke en particuliere gebouwen kunnen synergetische effecten creëren - van het verlagen van het energieverbruik en het verminderen van de CO₂-uitstoot tot het verhogen van de tevredenheid van de bewoners en kostenbesparingen. Samen met burgers op lokale schaal renovaties uitvoeren is een manier om bewoners nauwer te betrekken bij de inspanningen voor energietransitie.

Deze activiteiten hebben momenteel een goede kans om uitgevoerd te worden dankzij de lopende programma's van de Europese Unie. Fondsen uit het klimaatbeleid van de Europese Unie zullen beschikbaar zijn voor lokale overheden en energiegemeenschappen in tal van programma's. Nooit eerder hadden we zoveel Europese financiering voor de renovatie van gebouwen in alle regio's.

Er komen verschillende overwegingen bij kijken. De uitvoering van renovatieprojecten houdt bijvoorbeeld het risico in van een stijging van de huurprijzen als gevolg van de gemaakte investeringsuitgaven. Bij het plannen van het project moet rekening worden gehouden met de betaalbaarheid. Door renovaties te combineren met het gebruik van hernieuwbare energiebronnen kan men de onderhoudskosten laag houden. Terwijl energiearmoede wordt aangepakt, kunnen lokale benaderingen energieneutrale wijken creëren. Adequate communicatie en co-creatieve praktijken met belanghebbenden, vooral met energiegemeenschappen en bewoners, helpen bij het succes van de projecten. Het betrekken van bewoners van meergezinsgebouwen, inclusief gemeentelijke gebouwen, bij gemeenschappelijke energievoorziening is nog een grote uitdaging: juridisch, gedragsmatig, technisch en economisch.

Ook blijft het moeilijk om dit EU-geld om te zetten in succesvolle renovatie ter plaatse. Belemmeringen voor de implementatie in plaatsen als Nederland zijn onder andere een gebrek aan financiële en personele capaciteit bij gemeenten en het feit dat deze financiering zich meestal richt op subsidies voor technische energiebesparende maatregelen, in plaats van op het opzetten van organisaties of burgerinitiatieven. De complexiteit van de financieringsaanvragen en taalbarrières hebben ook de neiging om veel van de bevolkingsgroepen die typisch te maken hebben met energiearmoede uit te sluiten. Als gevolg daarvan gaat de financiering vaak naar huishoudens die al relatief welgesteld zijn.

UITDAGINGEN OM AAN TE PAKKEN

Juridisch kader en administratieve stappen voor het opzetten van een energiegemeenschap blijven complex

Het opzetten van een energiegemeenschap is een complex proces. Een verscheidenheid aan regionale regels als gevolg van het bestaan van federale en gedecentraliseerde staten met regionale wetgevende bevoegdheden kan het voor burgers nog moeilijker maken om actief te worden, aangezien ze de juridische situatie in hun land en in hun respectieve regio moeten kennen.⁵

Burgers die een burgerenergiegemeenschap willen vormen, moeten regelmatig een juridische procedure doorlopen om de rechtsvorm voor de energiegemeenschap te creëren. Er zijn ook verschillende administratieve procedures nodig, afhankelijk van de centrales die in de energiegemeenschap worden gebruikt.⁶

Energieproductie en -verbruik in de energiegemeenschap komen niet overeen

Particuliere huishoudens die energie opwekken met fotovoltaïsche panelen moeten ofwel dure opslagunits kopen of energie terugleveren aan het elektriciteitsnet wanneer het overschot aan energie niet kan worden gebruikt. Deelnemers aan een energiegemeenschap hebben verschillende (en vaak vergelijkbare) verbruiksniveaus, afhankelijk van het tijdstip van de dag.

Zelfverbruik en energiegemeenschappen zijn niet adequaat verbonden

Daarnaast maken we onvoldoende gebruik van de vele verschillende vormen en toepassingen die energiegemeenschappen kunnen aannemen. Bijvoorbeeld als een platform voor het delen van energie. Of als een bron van opslag en/of distributie, in plaats van opwekking. Of gewoon als een set-up voor meer ervaren zelfverbruikers om kennis te delen met minder ervaren leden.

Landschaarste

Steeds meer energiecoöperaties hebben problemen met het verkrijgen van land om hun projecten uit te voeren, vooral in meer verstedelijkte gebieden met een grote vraag naar land.

⁵ Zie EC²-project (2023). Beleidsnota nr. 3 Energieburgerschap integreren op nationaal niveau. Hier verkrijgbaar.

⁶ Zie EC²-project (2023). Beleidsnota nr. 2 Energieburgerschap integreren in EU-wetgeving en -instrumenten: EU-regelgeving aanpassen om lidstaten zo goed mogelijk te begeleiden en te ondersteunen bij het bevorderen van energiegemeenschappen en energieburgerschap. Hier verkrijgbaar.

Regelgeving rond de invoering van slimme meters ontbreekt

Er is een gebrek aan regelgeving voor het invoeren van slimme meters, wat een voorwaarde is om lid te worden van een energiegemeenschap.⁷ Bovendien zijn veel consumenten zich niet bewust van de voordelen van slimme meters, vinden ze deze te ingewikkeld en maken ze zich zorgen over privacy en gegevensbescherming. Hierdoor worden ze onaantrekkelijk voor consumenten en resulteert dit in een sceptische houding van consumenten ten opzichte van de invoer van slimme meters.

Geschikte leden vinden voor een duurzame energiegemeenschap is moeilijk

Burgers die willen deelnemen aan een gemeenschap voor hernieuwbare energie moeten uitzoeken tot welk distributienet ze behoren.⁸ Maar het achterhalen van informatie over het gebied en andere lokale belanghebbenden kan moeilijk zijn voor potentiële leden van een energiegemeenschap.

Uitsluiting van huurders, inclusief die in sociale woningen, van het opzetten van energiegemeenschappen

Zoals besproken in EC² Beleidsnota nr. 3, worden huurders in feite uitgesloten van veel mogelijkheden om deel te nemen aan energiegemeenschappen.⁹ Op lokaal niveau kunnen gemeenten dit aanpakken door meer flexibiliteit en soepelheid te bieden in hun volkshuisvesting.

De geleidelijke afschaffing van energiesubsidies voor fossiele brandstoffen zal waarschijnlijk vooral gevolgen hebben voor huishoudens met een laag inkomen

Veel mensen zijn zich niet bewust van de huidige trends op het gebied van traditionele energiebronnen. De prijzen zijn momenteel gereguleerd en dekken niet de werkelijke economische en milieukosten. Aan deze subsidies komt een einde. Als mensen dat wisten, zouden ze misschien actiever zijn. In plaats daarvan worden ze ontmoedigd om alternatieve vormen van toegang tot energie te onderzoeken.

⁷ Ibid.

⁸ In Oostenrijk bijvoorbeeld moeten de leden van een hernieuwbare energiegemeenschap in het gebied van een midden- of laagspanningsnetten zich in het concessiegebied van dezelfde elektriciteitsnetbeheerder bevinden. Zie EIWOG 2010 § 16c, onder 2. Hier verkrijgbaar.

⁹ Zie EC² Beleidsnota nr. 3.

AANBEVELINGEN VOOR SPECIFIEKE HULPMIDDELEN OP LOKAAL/REGIONAAL NIVEAU:

Eén loket voor alle vragen oprichten

Duidelijke en toegankelijke juridische informatie is essentieel om burgers te helpen actief deel te nemen aan de energietransitie. Samenwerking tussen de verschillende overheidsniveaus, bijvoorbeeld door het verstrekken van informatie in eenvoudige en toegankelijke taal op een gezamenlijke webpagina met links naar de homepages van de bevoegde regionale en lokale autoriteiten, zou kunnen helpen om een hogere mate van rechtszekerheid te bereiken.¹⁰

Het invoeren van een super loket voor alle vragen voor energiegemeenschappen kan het opzetten van een energiegemeenschap vergemakkelijken. Dit ene loket voor alle vragen moet ten minste alle administratieve kwesties behandelen en een officieel informatiepunt zijn voor het opzetten en runnen van een energiegemeenschap op regionaal of lokaal niveau. Dit loket voor alle vragen zou ook een webpagina kunnen hebben die als hub dient met aanvullende informatie.

Idealiter worden energiegemeenschappen ondersteund door iemand van de regionale of lokale overheid (een "energiecoach"), die hen door de administratieve en technologische procedures loodst.

Zelfverbruikers en energiegemeenschappen met elkaar verbinden

Energiegemeenschappen en één loket voor alle vragen kunnen ook helpen om zelfverbruik aantrekkelijker te maken. Een gemeenschappelijk informatiepunt kan helpen bij het verkennen van de mogelijkheden die energiegemeenschappen kunnen bieden voor zelfverbruikers.

Deze eerder genoemde één loketten voor alle vragen zouden kunnen dienen als dit gemeenschappelijke informatiepunt, maar ook als opleidings- en trainingsplatform waar geïnteresseerden nieuwe kennis en vaardigheden kunnen opdoen.

Hulpmiddelen bieden voor peer-to-peer (P2P) energiehandel

Peer-to-peer betekent dat prosumenten rechtstreeks energie met elkaar uitwisselen en daarbij een digitaal platform als marktplaats gebruiken. Consumenten en prosumenten kunnen energie uitwisselen zonder tussenkomst van een tussenpersoon.

Daarvoor hebben ze een wettelijk kader en nieuwe bedrijfsmodellen nodig. Dit laatste omvat de ontwikkeling van slimme elektriciteitsnetten en (aan de consumentenkant) het omarmen van digitale technologieën zoals slimme meters en digitale platforms in het algemeen.

Het implementeren van digitale oplossingen vereist echter professionalisering en uitgebreide kennis van energiegemeenschappen. Wanneer meer geavanceerde hulpmiddelen in gebruik worden genomen, hebben mensen tijd nodig om nieuwe vaardigheden te verwerven of om mensen in dienst te nemen die vaardigheden hebben in moderne technologieën.

Regionale ondersteunende hulpmiddelen en software ontwikkelen om energiegemeenschappen te vereenvoudigen

In landen waar energiegemeenschappen een niche karakter hebben (zoals Polen, Italië, Spanje), kunnen regionale overheden ondersteuning bieden door bijvoorbeeld:

- Hulpmiddelen die het hele proces van het opzetten en functioneren van een energiegemeenschap ondersteunen, inclusief online simulaties van energieprocessen en -stromen in energiegemeenschappen.
- Software voor het beheer en de boekhouding van energie die geproduceerd en verbruikt wordt door energiegemeenschappen.

Door dergelijke online platforms en vergelijkbare netwerkinstrumenten te creëren, kunnen regionale overheden optimale mogelijkheden creëren voor effectieve co-creatie.

¹⁰ Zie EC² Beleidsnota nr. 2.

AANBEVELINGEN VOOR SPECIFIEKE ACTIES OP LOKAAL/REGIONAAL NIVEAU:

De betrokkenheid van gemeenten op verschillende manieren vergroten

De EU-richtlijnen staan gemeenten toe om zelf deel te nemen aan energiegemeenschappen. Dit zou ook de toegang tot energiegemeenschappen voor gewone burgers kunnen vergemakkelijken.

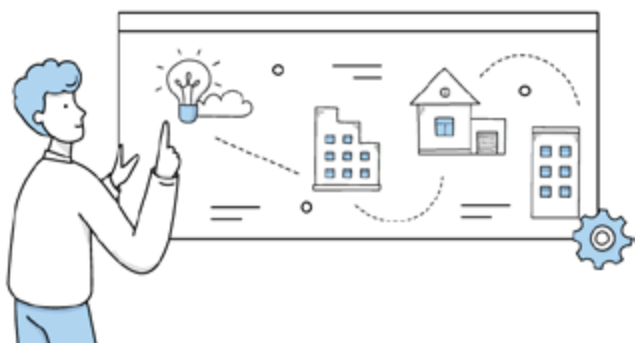
Tijdens het EC²-project werd bijvoorbeeld ontdekt dat het cruciaal is om lokale overheden te betrekken bij het creëren van structuren die energiegemeenschappen integreren in samenwerking met burgers, kmo's en wetenschappelijke entiteiten.¹¹ Op dit moment zijn energiegemeenschappen versplinterd - gebaseerd op leden met zeer vergelijkbare energieverbruikprofielen. Hierdoor krijgt men te maken met de uitdaging van een laag zelfverbruik en de noodzaak om te investeren in dure energieopslag.

Het enige alternatief is energie terug te verkopen aan het energiesysteem tegen prijzen die geen rendement op investering garanderen. Daarom moeten lokale overheidseenheden partnerschappen aangaan die de productie en consumptie van energie uit hernieuwbare bronnen in een bepaald gebied integreren en in evenwicht brengen.

Uit onderzoek van EC² blijkt echter dat energiegemeenschappen die van bovenaf worden geleid door de gemeente minder steun en betrokkenheid van burgers krijgen dan gemeenschapsleden. Energiegemeenschappen moeten daarom nog steeds worden geleid door leden van de gemeenschap - zelfstandig of in samenwerking met de lokale overheid en gemeente.¹²

Verbindingen leggen met gediversifieerde energiegebruikers (energiegemeenschappen, scholen, enz.)

In een situatie waarin een steeds groter deel van het elektriciteitsafrekeningsysteem gebaseerd is op nettofacturering, moeten lokale overheden actief betrokken zijn bij energiegemeenschappen van burgers. Het combineren van woonhuizen en openbare gebouwen, zoals plaatselijke scholen, kleuterscholen, bibliotheken en zwembaden, binnen een energiegemeenschap zorgt voor meer zelfverbruik, reduceert de vraag naar energieopslag en vermindert problemen in elektriciteitsnetten met laagspanning.

¹¹ Verwachte publicaties: D4.1 Rapport over experimentele laboratoriumonderzoeken naar energiegemeenschappen; D4.2 Rapport over experimentele laboratoriumonderzoeken naar energieburgerschap; & D4.3 Rapport over longitudinaal onderzoek hier op de EC²-website.

¹² Ibid.

Kavels en gemeenschappelijke gebouwen vrijmaken voor energiegemeenschappen

Lokale overheden moeten gemeentelijke infrastructuur en gebouwen beschikbaar stellen aan burgergemeenschappen voor energieproductie¹³.

Ze zouden stukken land beschikbaar kunnen stellen aan coöperaties voor de uitvoering van grotere projecten. De voorwaarden voor het delen voor sociale doeleinden moeten preferentieel zijn, met inachtneming van de lokale wettelijke voorschriften.

Het land zou kunnen worden gebruikt voor virtueel prosumentisme - waarbij elektriciteit wordt opgewekt en elders wordt verbruikt (op plaatsen en in contexten waar productie niet haalbaar is).

Energieclusters opzetten - Lokale en regionale overheden als integrator van energiegemeenschappen

Lokale overheden en regionale overheden moeten, in samenwerking met energiegemeenschappen, energieclusters creëren die energiegemeenschappen integreren op het niveau van het laagspanningsnet en de energieproductie en -consumptie op lokaal niveau in evenwicht brengen. Dit verhoogt het eigen energieverbruik en vermindert de behoefte aan dure energieopslag.

De cluster creëert ook de mogelijkheid om gezamenlijke investeringen te doen die grotere financiële uitgaven vereisen, zoals windmolenparken en de opslag van waterstofenergie, die nodig zijn om een grotere energieonafhankelijkheid te bereiken.

Regionale en districtsautoriteiten moeten fungeren als beheerder van het elektriciteitsdistributiesysteem (laag- en middenspanningsnet).

De ontwikkeling van energiegemeenschappen is sterk afhankelijk van de beheerder van het elektriciteitsdistributiesysteem. Zo bestaat bijvoorbeeld in Polen, waar de distributiesysteembeheerder wordt beheerd door een energie-oligopolie, een belangenconflict dat de ontwikkeling van energiegemeenschappen belemmert.

Daarom moet de werking van het elektriciteitsdistributiesysteem binnen de laag- en middenspanningsnetten worden beheerd en ontwikkeld op basis van de lokale behoeften van de burgers en de duurzame ontwikkeling van de regio.

¹³ Voorbeelden hiervan zijn te vinden op de website van Erneuerbare Energien Rottenburg eG. Bekijk voorbeelden van PV-installaties op lokale scholen [hier](#) en [hier](#).

Dit is de vijfde in een reeks beleidsnota's die het concept energieburgerschap en de vereisten daarvoor onderzoeken. In de serie worden belangrijke inzichten gedeeld over hoe het concept kan worden gebruikt als een effectief hulpmiddel om samen met burgers de overgang naar hernieuwbare energie te versnellen. Het EC²-project wil beleidsmakers en besluitvormers ondersteunen door middel van een reeks uitvoerbare aanbevelingen, die in de eerste plaats gericht zijn op beleidsmakers - van Europees tot lokaal niveau.

DRUK

Kennisgeving van auteursrecht:

© ICLEI Europe, december 2023

Dit werk valt onder een Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0).

Auteur: Daniel Botha (ICLEI Europe), Magdalena Rozwadowska (WUEB), Bożena Ryszawska (WUEB), Negar Ghezel Sefloo (Uni Graz), en Piotr Szymański (WUEB).

Co-auteurs: Maria Bertel (Uni Graz), Sophia Dasch (ULEI), Djoera Eerland (BUUR), Daniela Fuchs (ZSI), Fleur Goedkoop (RUG), en Lise Jans (RUG).

Beeldmateriaal: Ana Correia, Fran Whitlock (GEN Europe).

Dit project is gefinancierd door het onderzoeks- en innovatieprogramma Horizon 2020 van de Europese Unie onder subsidieovereenkomst nr. 101022565. Noch de Europese Commissie, noch enige persoon die namens de Commissie optreedt, is verantwoordelijk voor het gebruik van de volgende informatie. De standpunten in deze publicatie zijn uitsluitend de verantwoordelijkheid van de auteurs en weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Commissie.

PARTNERS

UNIVERSITÄT GRAZ
UNIVERSITY OF GRAZ

UNIVERSITÄT
LEIPZIG

Wrocław University
of Economics and Business

university of
groningen

Gemeente
Groningen

buurkracht.

Carro Superiore

ARTERRA BIZIMODU

Sakrebulo Mestonoma
Wroclaw Poludnie

GEN EUROPE
GLOBAL
ECOVILLAGE
NETWORK

ICLEI
EUROPEAN
CITIES
FOR
SUSTAINABLE
LOCAL
AUTHORITIES

CONTACT:

Website

<https://ec2project.eu/>

Email

ec2.ZSI@zsi.at

EC² - Clean Energy Transition

@ec2_energycitizens

@ec2_energy

EC²

